

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk ----- NMC-Schijndel

Plant van de maand februari 2019

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

Gele kornoelje

Algemeen

Wetensch. naam	Cornus mas L.
Familie	Cornaceae/Kornoeljefamilie
Geslacht	Cornus/Kornoelje
Soort	Gele kornoelje
Plantvorm	Struik
Bloemtype	Tweeslachtig
Bloemkleur	Geel
Kelkbladen	Onduidelijk
Kroonbladen	4
Meeldraden	4
Stijl	1
Stempels	1
Bloeiwijze	Scherm
Bloeiperiode	Februari – maart
Hoogte	1 - 6 meter
Bladvorm	Enkelvoudig
Bladkleur	Groen
Bladstand	Tegenoverstaand-kruiswijs
Vruchtbeginsel	Onderstandig
Vrucht	Bes
Wortels	Hoofd-, bijwortels
Groeiplaats	Kalkhellingen
Leefvorm	Overblijvend

Inleiding

Foto 3. Detail met bladloze boom

In de afbeelding voor de maand februari* duiken we in een sneeuwkoude winter(foto 2 en 3). De bomen staan er bladloos bij. In onze februari gaan we ontdekken dat de bladloze Gele kornoelje haar bloempjes zal gaan ontwikkelen(foto 1). Gebeurt dat, dan ervaren we het verschil met die Middeleeuwse koude maand.

Naamgeving

Kranaos is Grieks en betekent hard. *Cornus* is daarvan afgeleid. De plant kent zowel hard hout als een steenvrucht die uiteraard ook hard zal zijn. *Mas* heeft als betekenis mannelijk dat op de kracht van het hout slaat. *Cornus* heeft ook een verband in het Latijn. Zo zou het afgeleid zijn van *comu*=hoorn, die harde hoorn heeft betrekking op het harde hout.

In *Gele kornoelje* verwijst geel naar de kleur van de bloemen terwijl kornoelje wel dicht tegen *cornus* aan leunt.

In het Fries, Frans, Duits en Engels luistert de plant van de maand naar: *Giele kornelle*, *Cornouiller mâle*, *Kornelkirsche* en *Cornelian cherry*.

Foto 1. Gele kornoelje

Foto 2. Februari

Afb. 4. Overzichtsafbeelding

Omdat de vruchten eetbaar zijn, wordt de plant ook wel *Eetbare kornoelje* genoemd.

Omdat de plant vroeg en bladerloos bloeit is *Bloeiend hout* een voorkomende benaming

Plaatsing

Heukels plaatst de plant in de Kornoeljefamilie, verder in het geslacht Kornoelje en de soort Gele kornoelje. In het geslacht Kornoelje worden verder nog drie andere planten beschreven. Daarvan zijn de Canadese- en Rode kornoelje twee struiken en is de Zweedse kornoelje een kruidgewas.

Beschrijving

Levensvorm. De Gele kornoelje is overblijvend en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Phanerotofyten, dat betekent dat de plant de winterknoppen minstens 50cm boven de grond heeft.

Wortels. De stuik heeft hoofd- en bijwortels.

Stengels/takken. De stam is vertakt, de onderkant van de struik geeft een warrige indruk(foto 5). De schors van de stam is donkerbruin en gegroefd. Ze bladdert af zodat je daar weer gladde schors kunt aantreffen. De jonge takken zijn groen, maar worden grijsachtig. In de wintertijd kun je opvallende zijknoppen zien, ze staan tegenover elkaar, zijn kogelvormig en kort gesteeld.

Bladeren. Na de bloei komen de bladeren. De vorm ervan is een schoolvoorbeeld van een 'normaal blad', langwerpig-eirond met een spitse punt. De rand is gaaf, de kleur aan beide zijden groen en vijf tot acht centimeter lang(foto 6). Er zijn drie tot vier zijnerfjes aan beide zijden van de hoofdnerf. Aan de onderkant is er beharing in de oksels van die zijnerfjes. Telkens staan er twee bladeren tegenover elkaar terwijl de tweetalen ten opzichte van elkaar kruiswijs staan. Net als Weegbreebladeren kun je het blad van de (Gele)Kornoelje voorzichtig uit elkaar trekken(foto 7). De vlezige vaatbundels breken later dan het bladgroen.

Bloemen. De tweeslachtige bloemen zijn maar rond de halve centimeter groot. Ze staan op zeer korte steeltjes met een aantal(tot 15) in een scherm bijeen(foto 8). Er zijn vier geelachtige omwindselblaadjes. De vier gele kroonblaadjes zijn niet vergroeid. Ze vormen een kruis(foto 9). De bloem heeft vier meeldraden en verder één stijl met één stempel.

De sierstruiken in onze tuinen zullen een paar weken eerder bloeien dan de 'wilde' Gele kornoelje.

Vruchten. Aan het steeltje van de bloem zien we dat die zich aan de onderkant verdikt. We komen zo het onderstandige vruchtbeginsel tegen, en krijgen te maken met een steenvrucht. Dat 'zaad' zit in de tot twee centimeter grote kersrode glanzende bessen(foto 10).

Foto 5. Struik

Foto 6. Blad

Foto 7. Blad

Foto 8. Bloeiwijze

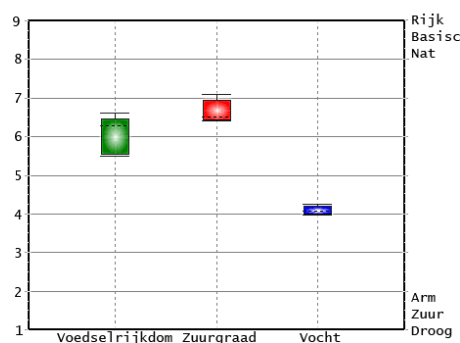

Foto 9. Bloem

Foto 10. Vrucht

Groeiplaats

Afb. 11. Ecologische parameters

De Gele kornoelje vinden we op kalkrijke grond in loof- en kalkhellingbossen. Zuid Limburg lijkt de uiterste noordgrens van het verspreidingsgebied van de Gele kornoelje; b.v. Savelsbos bij St.Geertruid.

Foto 12. Boom België

Organismen op de plant

Kijken we nog eens naar het vruchtbeginsel, dan zien we dat het bovenste deel een rond kussentje vormt met de stijl in het midden. Het kussentje is een nectarvoorziening voor vroege insecten.

De bessen worden door vogels gegeten waardoor de plant verspreid kan worden. De Gele kornoelje vermeerdert zich echter makkelijker door afleggers.

Gebruik – Folklore

-Gele kornoelje is geliefd als sierstruik in menige tuin, maar ook als vruchtboom(-struik) wordt hij gekweekt. De bessen zijn sappig zodat je er kornoeljesiroop van kunt maken. Eet je de bessen rechtstreeks, dan zul je een wrange smaak gewaarworden.

-In de geschiedenis van de hagen/heggen speelt de Gele kornoelje ook een rol. In die hoedanigheid zouden we de plant van de maand in veelvoud tegen kunnen komen.

-Het harde hout is geschikt voor pijlen, wiggen, tandraden en wil je een tandenstoker, dan kan de Gele kornoelje je daaraan helpen. De Engelse naam *Dogwood* komt van *daggerwood* (=dolkhout).

-Gele kornoelje kan uitgroeien tot een boom zoals we zien op de 'Wikipedia'-foto(12) uit Leugnies(België), hier heeft een koe de schaduw van de Gele kornoeljeboom gevonden. Ook op de oude tekening in het Cruijdeboek(foto 13) is de Gele kornoelje een boom.

-Tot ruim tweeduizend jaar geleden waren er enkel kornoelje-bomen waarvan het hout gebruikt werd als bouw- en boot materiaal. Maar toen dit harde hout gebruikt werd voor het kruis van Christus gebeurde het volgende. De bomen vergaderden (zoals de Enten in 'In de ban van de Ring'), ze schaamden zich hierover zo dat ze besloten: *"Dat nooit meer, in het vervolg zullen we enkel als stuik gaan groeien"*. Heeft de bochtige beginsels van de takken hier ook nog mee te maken ?

Foto 13. Boom Cruijdeboek

Tot slot

Met de Gele kornoelje hebben we een plant van de maand die zeer zeldzaam is. Hij verdient, naast het genieten van de vroege bloei, ook aandacht voor bescherming. Dat laatste kan nog op de enkele plaatsen in Zuid Limburg alsook daar waar de plant als stinseplant vroeger geplaatst is. Wees je daar bewust van als je de Gele kornoelje dit jaar bloeiend, en later in blad en met vruchten, ziet.

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb.foto's: GtD(8); Belles Heures du Duc de Berry(2,3); Prof.Dr.Otto Wilh.Thomé (4); Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online(5,6,7,9,11); Saxifraga(10); Rembert Dodoens 1554(13).

1. Gele kornoelje	Saxifraga – Jasenka-Topic
2. Januari	Gebr. van Limburg 15 ^e eeuw
3. Detail van afb.2	
4. Overzichtsafb.	Flora van Deutschland, Österreich Und der Schweiz, Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé (1885-1905)
5. Struik	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online
6. Blad	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online
7. Blad	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online
8. Bloeiwijze	Mortelen 20 febr. 2017
9. Bloem	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online
11. Ecol.param.	Flora van Nederland - Wilde planten en hun omgeving online
10. Vrucht	Saxifraga – Rutger Barendse
12. Boom België	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leugnies_AR1aJPG.jpg
13. Crujdeboek	Crujdeboek deel 6, Rembert Dodoens 1554
-

*Prachtige handschrift uit begin 15e eeuw. *Les Très Riches Heures du duc de Berry – De Zeer Rijke Uren van de hertog van Berry*. Foto: Door Limbourg brothers - R-G Ojéda/RMN, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=108560>